

Mlinárik István

Arcok a menekülttáborból

(Naplórészlet)

Mlinárik István a Nógrád Megyei Nemzeti Bizottság Elnökségének elnöke volt 1956-ban. Tudta, hogy súlyos büntetés vár rá, ezért emigrációba kényszerült. A megyei bíróság 1957-ben 15 év börtönbüntetésre és vagyonekobzásra ítélte, amelyet a Legfelsőbb Bíróság 1958-ban halálbüntetésre módosított. Így jutalmazták, amiért a forradalomban kitartott kommunista hite mellett. Amióta nyíltan lehet beszélni a történekről, lassan számba vesszük a forradalom megnevezhető szereplőit is. Mlinárikról úgy tudtuk, hogy valahol Franciaországban él.

Az 1956-ban bekövetkezett társadalmi gátszakadás idején a Megyei Tanács művészeti előadójaként tevékenykedett volt. Egy emberöltővel ezelőtt Budapestről Tarjánba helyezett tanárként abban a székben ült harmincöt évvel ezelőtt, amelyekben ma én ülök. Az utóbbi időben egyre többször jutott eszembe, hogy egy beszélgetésben az események összefüggéseinek még pontosabb megvilágításán túl, elmondhatná saját átélt történetét is. Rajta hát, gondoltam, francia kapcsolataimat felhasználva keressük meg Mlinárik Istvánt. Csakhogy akikkel tartós kapcsolatot tartott, már nem tudnak róla. Nagy Pál régen elvesztette szem elől, Kende Péter sem látta a hetvenes évek vége óta. Olyan hírek is szárnyra keltek, hogy talán hazatelepült. Nagy Pálnak azonban eszébe jutott, hogy ő a Párizsi Magyar Műhelyben közölt tőle egy naplórészletet "Arcok a menekülttáborból" címmel, s ezt postázta is számomra a szerkesztőségük utánkölzlési engedélyével.

Brunda Gusztáv

Jugoszlávia 1957. február 13.

Zsúfolt a szoba, kevés az ágy. Ketten fekszünk együtt az "emeleten". Hogy kényelmesebb legyen - szemben egymással. A lábam ott motoszkál a füle mellett, dehát nem bánja, jó fiú. K.A.-nek hívják. Lomha mozgású, nehézbeszédű parasztleány, aki naphosszat fekszik, sakkozik, vagy egyszerűen kibicel. Csendben gondolkozni nem tud, talán nincsenek is gondolatai közvetlen megfogható tárgyak nélkül. Vadonnövt, göcsörtös fa, tele vadhajtással. Nagyokat ásít társaságban és

bőffenve válaszol.

Amikor már mindenkivel sakkozott és ünta az ágytól-ágyig mászkálást, hozzám fordult.

– Maga mért jött el?

Apróságokról szoktunk csak beszélni, ilyen komplikált kérdést nem vártam tőle. De azért megmagyaráztam.

Sokáig hallgatott, aztán gyanakodva mondta:

– A szocialistáknak is menekülni kellett? Előlről kezdtem az egészet, hátha megérti.

Lassan-lassan sikerült is. Csak furcsa volt neki nagyon. Sohase hallott ilyet. Nála "szocialista", "kommunista", "marxista"... egyre-megy, s az egészet azonosította azzal a kellemetlen érzéssel, amelyet a rendszertől kapott. Elhitte, hogy a rendszer "szocialista". A rendszer azonban rossz. Tehát több a rossz és hát a jót mindenki természetesnek veszi.

K.A. is hallgatott szemináriumokat. De nem hitt bennük. Megmaradt egynek, a milliók közül, akik úgy gondolkoznak, ahogyan a helyzetük diktálja. Meg kellett volna becsülni őt, meg kellett volna hallgatni egyszerű következtetéseit, mert az ország érverése volt. De K.A.-et senki se hallgatta meg.

*

"Határozatlan" nem rossz fiú. Udvarias az idősebbekkel, vidám, eleven és remekül futbalozik. Az összeírásakor Franciaországba jelentkezett, bár nem emlékszik arra, hogy mit írt róla a földrajzkönyv, mert iskolába nem járt szívesen. De a kezébe akadt egy pár oldalas ismertető és abban olvasta, hogy milyen olcsók ott a karórák. Ő pedig imádja a szép karórákat. Meg aztán a barátai is oda jelentkeztek. Csak nem fog egyedül menni egy vadidegen országba?

Emellett maradtak két hétig.

Ekkor ugyanis svéd küldöttség érkezett, hogy összeírja azokat, akik ebben az északi országban szeretnének letelepedni. A tábor úgy zsongott az izgalomtól, mint egy megbolygatott méhkas. Kalmár, a kis csoport vezetője, ki is jelentette, hogy ő nem vár tovább, neki elege van ebből a tábori életből.

"Határozatlan" csendben végighallgatta, aztán ő is úgy döntött, hogy jobb lesz Svédországban, mert ott minden olcsóbb és nagyobb a kereset. Jelentkezett a többiekkel együtt és el is fogadták őket.

Ekkor történt a baj.

Kezükbé került az a tájékoztató, amelyet a svédek hoztak magukkal. Kalmár elképedve

csapta le a vékony füzetet:

– Hogy az a magasságos!

És szidta csúnyán a mennybelieket. Neki-támadt a többieknek is:

– Miért nem mondtátok előbb? Marhák!

A tájékoztatóban ez állt: "Svédországban 1 liter bor ára 25 korona. A tej 0,6 koronába kerül. Egy munkás havi bére 120-150 korona."

A csapás tragédiává nőtt, amikor megtudták, hogy Franciaországban a bor olcsóbb, mint a tej. Kalmár le volt sújtva és a többiek osztottak bánatában. El is határozták azon nyomban, hogy semmi körülmények között sem mennek északra. "Határozatlan" szólni akart, hogy ő nem szereti a bort, de alig nyitotta ki a száját, máris letorkolták:

– Hogy én vasárnaponként ne ihassam meg azt a két litert? Meg hogy egy egész vacsorát rendeljek, ha fel akarok hajtani egy féldecit? Micsoda ország ez?!

Végül is azzal nyugtatták meg, hogy Svédországban nagy a hideg.

– Egész évben télikabátot akarsz hordani?

"Határozatlan" ezt nem akarta, inkább töröltette magát a listáról.

– Megyünk Franciaországba, adták ki újra a jelszót.

– Barátom, micsoda melegvérű nők vannak ott!

"Határozatlan" elhitte és jelentkezett újra a régi listára. Csakhogy a franciák közben már elszállították a maguk csoportját, az új szállításig pedig várni kellett. Talán hónapokig.

És ekkor megérkezett a braziliai küldöttség.

(Az eset annyiszor ismétlődik, amíg véletlenül el nem viszik őket valahová.)

*

Hallgatom ezt a simára fésült parasztlegényt, akinek a délelőtti töltöttem ki egy kérdőívet, hogy a francia bizottsághoz küldhesse.

Az USA-ról lemaradt, mert oda olyanok nem mehetnek, akiknek családtagjuk maradt otthon. Ezért próbálkozik most Franciaországgal.

– Otthon maradt a család, mondja és az arca vörösen izzik az izgalomtól, meg a naptól is, amely szokatlan erővel tűz.

– Miért nem hozta magával az asszonyt?, kérdelem tőle.

– Úgy beszéltük meg, hogy majd utánam jön, ha én már kijutottam. Hát most aztán éppen ezért nem jutok ki az USA-ba.

– Mit csinált odahaza, téríttem vissza.

– Én? Semmit. Segítettem a többieknek.

– És azok mit csináltak? kérdezem újra csaknem mosolyogva.

– Visszavették a földet a téesz-től, meg fenéken rúgták a párttitkárt.

– Más nem történt?

– Nem.

– Hova valósi?

– C...-ra.

Vár egy kicsit, aztán gyötrődve folytatja: – Ha maradtam volna, már kitelt volna a büntetés. – Levelet húz és mutatja. – Azt írja az asszony, hogy az elnököt (a Forradalmi Bizottság elnökét) hazaengedték. A télen vitték el és már kiengedték. Én is szabadultam volna. Most meg azt írja az asszony, hogy ne is gondoljak a hazamenésre.

Izzad, gyötrődik, szidja magát, hogy pár hónapos büntetés elől megszökött. Most jóval többet kapna, márcsak a határátlépésért is. Ingadozik, meg fél is. Talán a pofonoktól, de talán csak úgy általában. Nincs ami erőt adhatna neki. Nem sokat csinált, és azt a keveset se tudatosan. Ment az erősebbek mögött és segített, amikor kérték. Elfutott a pofonok elől, de valójában nem tudja, hogy miért is kapta volna őket. Elviselné most már szívesen, csak nagyobb baj ne lenne.

A család, a föld messze van, ő meg itt ül egyedül és elveszítette a tájékozódóképességét. A földben még megkapaszkodott. Ha rája

állt tudta, hogy a sajátján áll. Ebből az is világos lett, hogy a szövetkezetnek nincsen joga kisajátítani ezt a kis szigetet, az ő szigetét, amelyre a családjával együtt húzódtott. Most aztán semmije se maradt. Mehet Franciaországba, ha egyáltalában elviszik. Magányos kutya lesz, mert egy szót se ért majd az idegen nyelvből. Előre kapkodja a fejét a sok érthetetlenségre, furcsaságra. Miben fog ő ott megkapaszkodni? Mikor fog újra szilárdan állni?

Elhallgat és a csoportba verődött suhancok után bámul, akik mennek az USA-ba, bár nincsen ott rokonuk, mint neki. Pár éves katonai szolgálat után megkapják az állampolgárságot is.

Elkeseredve mondja: – Én még katonának se mehetnék, mert már nő vagyok.

*

A *Professzornak* jó diplomáciai érzéke volt, s ez egy bizonyos természet adta előkelőséggel párosult. Ennek köszönhette a sikereit a pályáján és a szerelemben egyaránt.

Nős volt, de nem élt jó házasságot. Négy szobás, szépen berendezett lakást hagyott otthon a feleségének, azzal a kimondatlan kikötéssel, hogy váljon el. Nem volt szándékában többé visszatérni és az új hazában, amely remélte hogy Kanada lesz, új családot kívánt alapítani. A felesége egyébként nem is tudta biztosan, hogy hová ment, mert csak annyit mondott neki, hogy egy barátja meghívta látogatóba és pár napig ott marad. De a közöttük lévő feszült viszonyból, no meg abból, hogy még egy hét múlva se jelentkezett, az asszony megérthette, hogy mi történt.

Erről egyébként nem beszél, hiszen a disszidálásra bőven volt más oka is. Nagyvonalúsága nem bírta elviselni, hogy az egyetemen ostoba, de megbízható káderek figyeljék minden lépését. Régi értelmiségi lévén, az ő tanszékére is tettek egyet, bár tiltakozott

ellene, mert a fiatalembert szakmailag tehetőségtelennek tartotta. Ettől kezdve rosszul érezte magát a tanszéken. Feszélyező volt együtt lenni azzal, akinek a kinevezését ellenezte. Egyre többet maradozott el. Alighogy leadta az óráját, máris sietett. Kávéházakban dolgozott. Amikor óvatosan figyelmeztetni kezdték, hogy az államtól kapja a fizetését, gorombán kitört és összehasonlítást tett néhány állam egyetemi oktatóinak fizetése között. A szaktekintélye védte, amely túlhaladt a kis ország határain.

Valójában abból élt, amit a fizetésén felül keresett. Szakkönyvei, tanulmányai külföldön is megjelentek és a honoráriumok gyakran többszörösét tették ki annak, amit idehaza havonként kapott. Szeretett bőkezű lenni és ha néha pénzzavarba került, beteg lett. Vonaton a második osztályt szeretett, szállodában az első emeleti szobát. Azt tartotta, hogy az elmélyült kutatómunkához elengedhetetlen az anyagi gondtalanság.

A hallgatói szerették, mert szellemesen adott elő. Sétált a katedrán, de ha új gondolatához ért, megállt és beharapta a bajuszát. Erős orra csaknem sasívben görbült, vörösesbarna haja elől megkopott. Mindig elegáns volt, azaz a csipetnyi hanyagsággal, ami hozzátartozott a nagyvonalúsághoz. A ruháit gyakran váltotta, naponta fürdött és állandóan friss fehémeműt viselt.

Talán emiatt szenvedett a táborban leginkább. Hogy ne legyen feltűnő, egészen kis csomaggal jött. A rajta lévőn kívül mindösze egy váltás fehémeműje volt. Egyébként se szokott bőrönddel utazni. Ha véletlenül inget akart váltani és nem vitt magával, vásárolt egyet.

Ígéretet kapott arra, hogy a legrövidebb időn belül külföldre jut. Legfeljebb két-három hetet kell a táborban töltenie. A kíséretében lévő négy egyetemista ezért szokatlan buzgalommal tanulta az angolt. Legalább az alapokat el akarták sajátítani tőle.

Ebéd után a professzor anekdotákat mesélt. Néha egy-egy viccet is közéjük kevert, mert szerette a mindig aktuális csattanót.

“A tanító dolgozatot írat az 1945 előtti és utáni helyzet különbségéről. A hajdani gyáros kisfia, aki nem ismerte a régi rendszert, megkérdezi az apját:

– Mondd papa, milyen volt a múlt?

Annak felcsillan a szeme:

– Autó, pezsgő, nők.

– És a jelen? érdeklődik tovább a gyerek.

Az apja felsóhajt:

– Villamos, kisfröccs, anyád.”

A viccek ellenére *Professzor* nem kívánta vissza a régi rendszert, amelyben mint értelmiségi, idegennek érezte magát. Az 1947-48-as években vélte felfedezni társadalmi ideálját: a születési előjogok lerombolását és a szabad véleménynyilvánítást. Ezt magyarázta az ügyésznek, aki megundorodott a mesterségtől és önmagától is. Annyi ítéletet rótt ki a “nép nevében”, annyi kisparasztot büntetett “feketevágásért”, hogy nem mert a tükörbe nézni és csak az ujjaival tapogatta arcának vonásait. Egy lakatlan szigetre szeretett volna menni vagy legalábbis Izlandba, ahol kevés az ember és félrehúzódhat. Végleg.

*

Szabó művelt ember volt. Autodidakta. A maga erejéből végezte el a középiskolát, a munkája mellett, esti tanfolyamon. A tanácsait mégis kétkedve fogadták, mert tudták róla, hogy kommunista. *Szabó* ezt nem is titkolta. Ha vitatkoztak a szobában, csendesesen figyelt és csak akkor szólalt meg, ha kérdezték. Nem gesztikulált, a szavait nem színesítette külső eszközökkel. A mondatok úgy folytak belőle, mint a csendes víz. A logika eszközeivel akart hatni. Azt tartotta, hogy az emberhez egyedül az érvek, a meggyőzés méltó. A hangja kellemes volt, de a puritánság olyanná tette, mint a távoli harangzúgás. Ha sokáig hallgatták – és

főleg takarodó után folyt a vita - elálmosodtak tőle. *Szabó* ez elkedvetlenítette. Szörnyű volt látnia, hogy hosszas erőfeszítéseit pillanatok alatt megsemmisíti egy üresfejű. Amikor a nyugati államokról beszélgettek, tárgyilagosan elmondta mindazt, ami ellenük és mellettük szólt. Végighallgatták, tisztelték a tájékozottságát, de nem engedték meggyőzni magukat. Az érvek ellen bombákat dobtak be:

- Hány személykocsi van az USA-an?
- Mennyit keres egy svéd munkás?
- Meglehet-e élni a munkanélküli segélyből Kanadában?

És ez többet ért egy félórás előadásnál. *Szabó* végülis megértette, hogy feleslegesen pazarolja az erejét. Majd megtanulják a maguk bőrén. Ezután inkább sétálgatott, rötta a kavicsos utakat. Ha mellészegődött valaki, közömbös dolgokról beszélgetett vele. Együtt szidták a szakácsot, meg a szállítás késlekedését. Ha már nem volt téma, rendszerint feltették neki a kérdést:

- Maga kommunista?

És ez úgy hangozott, mint amikor az orvos egy különös esettel találkozik.

- Igen, válaszolta *Szabó*.
- Akkor miért van itt?
- Hát hol legyen?

A másikon látszott, hogy nem érti.

- Hát otthon, ott vannak a kommunisták.

Szabó magyarázgatni próbálta, hogy mi is a szocializmus, milyennek képzelte ő az illegálisban.

Közben visszaértek. A szobában forró volt a levegő. Több mint kétszázan zsúfolódtak össze. Valaki szónokolt:

- Csak ide jöjjön a piszkosa, ellátjuk a baját!

- Nem volt elég az akasztásból?

A táborba magyar Hazatelepítési Bizottság érkezett és az a hír járta, hogy összeszedik azokat, akik fegyverrel harcoltak. *Szabó* előrefurakodott és egy székre állt.

- Ez képtelenség, kiálltotta. Ne üljetek fel

mindenféle rémhírnek.

A tömeg elcsendesedett és *Szabó* folytatta:

- Nemzetközi jog is van a világon! Hát azt hiszitek, hogy az ENSZ nem lépne közbe?

- Novemberben miért nem lépett közbe? - süvített egy hang.

- Az oroszok füttyölnek az ENSZ-re!

A tömeg megmozdult, az előző szónok pedig újra kezdte:

- Akkor honnan kapták a névsort? (Már azt is tudták, hogy a Bizottság kezében névsor van.) Megmondom én! És *Szabó*ra mutatott. Az ilyenektől!

Szabó szólni akart, de nem engedték. A társa megragadta rajta a kabátot. Az arca vörös volt a dühtől. Hát ezzel beszélgetett ő egy fél órán keresztül?! És ökölrel az arcába vágott.

Maga se tudta, hogyan lökték ki az ajtón. A szeme alja dagadt volt, az orrából szivárgott a vér. Átment az udvaron és leült egy köré. Hűvös tavaszi este volt és ő nyitott kiskabátban üldögélt. Nem volt határozott gondolata, mintha minden érzéssé olvadt volna benne. Egyetlen ködös gomolyagban olvadt össze az élete és hol a gyerekkorát látta, hol meg Légiós-t, amint ágyról-ágyra ugrál. Aztán Seftelő villant fel előtte, akinek odaadta a nagykabátját, hogy adja el a faluban, mert nem volt pénze cigarettára, a táborban pedig csak ötöt adtak naponta. Mit veszítenek ezek? Semmit. Úgy hagyták el az országot, mintha csak egy másik városba mennének. De ő otthagytá mindenét. Tőle nemcsak a lakását vették el, meg a családot, hanem az eszét is. A szívét.

Valójában ő állt közük még a háború előtt. Bújta a könyveket, kereste az igazságot. És amikor megtalálta, közük állt. Tiszta lelkiismerettel, meggyőződésből tett mindent, a háború után magas beosztásba került és csak évek múltán vette észre, hogy vakvágányra futott. Ő a nagyapját akarta szolgálni, aki harminc évet dolgozott a bányában, a parasztot, aki egy pengőért dolgozott naponta a káptalan

földjén. És most ugyanez a paraszt börtönben ül, mert feketén levágta a malacát, a gyárban pedig bírságotják a munkást, mert elviitt egy szöveget, ami nem kapható az üzletben.

Szabó éjszakákat kínlódott végig, amíg rászánta magát, hogy lemond az állásáról, ott-hagyja őket.

Hajdú, a megyei első titkár hosszasan fűrkészte *Szabót*. Nem értette mi történt vele. Magas beosztása volt, jó fizetést kapott, akkor használja a személyautót, amikor kedve tartja... Mi kell még?

Szabó csendesen hallgatta a meggyőződésre szánt szavakat és csak a fejét rázta, meg a titkár ujjait nézte. Hajdúnak hosszú, vékony ujjai voltak. Finomak, mint egy arisztokratáé. A szobájába csak úgy lehetett bejutni, ha napokkal előre bejelentette magát az illető. És *Szabó* most töprengett először azon, hogy ez az ember vajjon ismeri-e az igazságot? Hiszen valamikor ő is munkás volt.

Hetekig nyaggatták. Mindenáron ki akarták húzni belőle, hogy ellenséges befolyás alá került. Gondosan újra átnézték a számmazását, de ebben nem akadt kifogásolnivaló. A baráti köre is régi munkásokból állott. Egyedül a feleségénél találtak olyan pontra, ahol megvethették a lábukat. Kiderült, hogy az asszony két évig apácáknál tanult.

Szabót végülis elengedték. Valójában azonban elküldték. Az utolsó taggyűlésen, amelyen még résztvett, Hajdú elmondta, hogy az egyik elvtársuk klerikális befolyás alá került és ezért felmentik az állásából. Fekete, aki *Szabó* helyére pályázott, olyan esetet említett, amikor az "igazi kommunista" a feleségtől is elvált, de nem engedett a meggyőződéséből.

Szabó úgy ült köztük, mint egy idegen. Legszívesebben felállt volna, de nem akart feltűnést. Úgy zárták ki a pártból, hogy nem is védekezett. Azután hetekig járta a vállalatokat, míg végre munkát kapott. Mindenütt óvatosan fogadták, hümmögtek. Végülis felvet-

ték piszkos munkára. 1955 nyarán, amikor levelet kapott Csehszlovákiából, a bátyjától, behívták a Személyzeti Osztályra és a külföldi kapcsolatairól faggatták.

Otthon a felesége halálra rémült. Könyörgött neki, hogy költözzenek el egy másik vidékre. *Szabó* azonban tudta, hogy nem menekülhet. Másutt is vannak Hajdúk és Személyzeti Osztályok. Az asszony azután olyan javaslatlalt állt elő, hogy váljanak el. Formálisan. Attól ők még szerethetik egymást és nevelhetik a gyereket is. De ő a fejét rázta. Ilyen megalázó komédiába nem megy bele. Különben is elkésett vele. Most értette csak meg, hogy akaratlanul is a cinkosuk lett. Egy új osztályba tartozott, ezért félnek tőle. Különben volna-e értelme a hajszának?

1956. október 24-én az ablakból hallgatta a gépfegyverropogást. Fel-alá sétált a szobában és cigarettázott. Aztán megcsókolta a feleségét, megsimogatta a gyerek fejét és kiment.

Az útkereszteződésnél lőállás volt. Diákok emeltek barrikádöt. Ahogy odaért, megszólították:

– Ki vagy?

Szabó nagyot lélegzett.

– Szabad akarok lenni.

(Megjelent a Magyar Műhely 2. számában, 1962. július-augusztus, 46-51.p.)

személyes
történelem